

**Тања Тулековић, *Драксенић 1941–1945. године*, ЈУ  
Спомен-подручје Доња Градина, Доња Градина 2016, стр. 126**

У издању ЈУ Спомен-подручја Доња Градина 2016. године објављена је монографија "Драксенић 1941–1945. године" ауторке Тање Тулековић, више кустоскиње и директорке поменуте установе. Ауторку за писање ове монографије препоручују њени претходни радови о "економијама" јасеновачких логора, истраживања о појединачним судбинама жртва из периода 1941–1945, а посебно дело о усташком злочину у селу Међеђа. Књига Тање Тулековић "Драксенић 1941–1945. године" започиње са "Уместо предговора" (стр. 5–6), који је написала Добрила Кукољ, председница Градског удружења логораша Другог светског рата и њихових потомака из Бањалуке. Затим следе четири поглавља разврстана комбиновањем хронолошког и проблемског метода. Поред наведеног, у монографији се налази и библиографија радова, изводи из рецензија и биографија ауторке.

Прва целина (стр. 9–20) подељена је на поднаслов: Географске карактеристике, клима, услови и начин живота, Становништво, Црква у селу Драксенић и Школа у селу Драксенић. У овом поглављу ауторка је приказала географске карактеристике и историјски развој простора овог села и његове околине од праистоје, досељавања Словена, римског доба, преко средњовековног и османског периода до савременог доба. Поред описа климатских услова, ауторка доноси и податке о средњој месечној температури и средњој годишњој количини падавина. Свакодневни начин живота приказан је од процеса збијања кућа до занимања становника села Драксенић (земљорадничка производња, сточарство, воћарство). Преглед броја становника у селу Драксенић од друге половине XIX века до почетка Другог светског рата на овим просторима Тулековићева доноси према подацима пописа становништва из времена Аустроугарске монархије и Краљевине Југославије, Шематизма Православне митрополије и архидијецезе дабро-босанске за годину 1882. и објављених мемоара проте Славка Вујасиновића. Потом је наведена административно-територијална организација општине са седиштем у Драксенићу, која је обухватала, поред истоименог, и села Демировац, Међеђу, Просару, Клековце и Доњу Градину. Територијално-административна организација Општине Драксенић није се у потпуности поклапала са територијалном распрострањеношћу парохије Драксенић, у чији састав су улазила села Драксенић, Клековци, Гуњевци и Пуцари. Према мемоарима проте Славка Вујасиновића, ауторка је саопштила податке о оснивању парохије (1872), изградњи првог (1880/1881) и другог храма (1889), па до

градње новог храма Светог апостола и јеванђелисте Марка и његовог освећења 1932. године. Развој школства у Драксенићу започео је у правом смислу отварањем и освећењем школе 21. септембра школске 1907/1908. године, а у нову фазу ушао претварањем у државну народну основну школу школске 1922/1923. године. Наведене су информације о свештеницима у Драксенићу: Симеону Лукачу, Теодору Теши Вујасиновићу, Славку Вујасиновићу и Драгутину Павићу. Учитељи у Драсенићу у посматраном периоду били су Жарко Новаковић, Димитрије Билић, Александар Ципрош и Васо Драгојевић. Осветљавање приватног живота у селу Драксенић употпуњено је навођењем датума одржавања народних сабора два пута годишње: на дан храмовне славе 25. априла / 8. маја и на празник Рождества Пресвете Богородице 8/21. септембра.

Централни и други део монографије (стр. 23–71) састоји се од следећих делова: Режим Независне Државе Хрватске, Драксенић 1941. године, Драксенић 1942. године, "Крвава литургија"; Козарска офанзива, Драксенић 1943. године, Усташка "економија" у селу Драксенић, Драксенић 1944. године, Драксенић 1945. године. Настављајући да комбинује хронолошки и проблемски метод у излагању, ауторка је прво приказала процес оснивања НДХ, посебно апострофирајући доношење законских одредби. У делу је објашњено успостављање усташке власти у Дубици и формирање одбора у који су ушли Иван Варовић, Сулејман-бег Церић, Јосип Мажар и Крешо Мишковић. За котарског предстојника изабран је Анте Сељан, а затим Здравко Филиповић. Посебно је наглашен стратешки значај села Драксенић. У јесен 1941. године усташе су у два наврата нападе село. Као одговор на нападе војних снага НДХ, у Драксенићу је дошло до организовања групе која би припремила одбрану. На челу НОО налазио се Остоја Врмић. Усташки напади настављени су и почетком 1942. године. Врхунац недела НДХ у Драксенићу представља "Крвава литургија" 14. јануара 1942. године. Усташе и домобрани су тада извршили напад на село и убили испред и у самом Храму Светог Марка старце, жене и децу. Извршена су и силовања. Усташки злочини су настављени и 1943. године убиствима у Доњој Градини, Драксенићу, Демировцу и Међеђи. У саставу јасеновачких логора постојале су "економије", од којих једна и у Драксенићу. Усташе су у јесен 1943. године организовале брање кукуруза у селу, а по завршетку радова логораше су ликвидирали. Наредну 1944. годину обележило је неколико догађаја: усташки злочин у селу Међеђа и последњи велики усташки испад у коме је убијено 50 људи. Један од последњих усташких покоља у непосредној близини Драксенића десио се у селу Гуњевци 19. фебруара 1945. године. Тада је страдало и пет жртава из села Драксенић. Ауторка наводи да су злочини вршени и на другим местима и стратиштима.

У трећем делу (стр. 75–86) Тулековићева доноси сведочења шест особа, четири мушкарца и две жене, које су у време догађаја из Другог светског рата биле у животној доби од 9/10 до 13/14 година. И поред млађе животне доби у време злочина и протока, времена сведоци и жртве злочина потврђују и допу-

њују писане историјске изворе о догађајима у Драксенићу од 1941. до 1945. године, са посебним акцентом на злочин из средине јануара 1942. године. На жив и непосредан начин они доносе потресна сведочења о усташким зверствима. Истраживачки напор ауторке долази посебно до изражаја приликом сведочења Живка (Илије) Грбавца, рођеног 1932. године. На основу поменутог сведочења ауторка нам је саопштила информације о "двоструком сахрањивању" жртава. Први пут у снегу, јер се због јаке зиме није могло копати, а потом након 10–15 дана, када је окопнело, ископане су гробнице и жртве сахрањене. Исти сведок саопштава да је храм у Драксенићу разрушен 1943. године.

У четвртом делу (стр. 89–115) ауторка је објавила списак жртава из села Драксенић страдалих у Другом светском рату. Из академске скромности Тулековићева наводи да се њен попис разликује од претходних спискова у делима других аутора (Д. Самарције, А. Милетића, Пописа жртава Концентрационог логора Јасеновац) у томе што су жртве разврстане по месту страдања. У монографији су жртве класификоване према тринаест стратишта. Највећи број Драксенићана страдао је у логору Јасеновац, потом у свом селу и храму у јануару 1942. године, али и у другим местима. На основу истраживања необјављене изворне грађе, Тулековићева је открила осам нових жртава из Драксенића у периоду од 1941. до 1945. године, те установила места њиховог страдања.

Монографија о Драксенићу завршава се списком библиографских јединица (стр. 117, 118), изводом из рецензија Драгана Давидовића и Жељка Вујадиновића (стр. 119, 120) и садржајном биографијом ауторке (стр. 121–123).

Монографију Тање Тулековић употпунили би резиме и његов превод на енглески језик, регистар личних имена и географских појмова те прецизнија и садржајнија класификација библиографије, али то не умањује суштинску вредност дела. Поред нарације, сведочанстава, класификованог и допуњеног списка жртава из Драксенића, дело обилује и другим информацијама од користи историчарима и другим читаоцима и будућим истраживачима. У монографији се налази неколико табела и више фотографија. Из свега изложеног јасно се уочава да се Тулековићева у овом делу не руководи само изношењем класичне политичке историје у оквирима постављених просторних и временских одредница, већ иде корак даље у мултиперспективном и мултидисциплинарном анализирању прошлости Драксенића. Ова монографија додатно је допринела изучавању локалне историје из времена Другог светског рата на просторима Краљевине Југославије и има значајно место у развоју српске локалне историографије.